

ПОПРИ ВІЙНИ, НЕГАРАЗДИ Й ДИПЛОМАТИЧНУ БАЙДУЖІСТЬ

У листопаді 2018 року Київ гостинно приймав делегатів «Світового Конгресу Українців», які під вельми промовистим гаслом «Українці разом – майбутнє за нами! (Ukrainians together – the future is ours!)» зібралися сюди на свій XI з'їзд ледь не з усіх куточків земної кулі. Серед 250-и учасників з'їзду особливу увагу привертала хоча й вкритий уже поважною сивиною, але все ще бадьорий і жвавий добродій в окулярах, з ясними, трішки ніби закоханими, очима, з молодечою, майже граціозною поставою. Підійшовши до нього у перерві між засіданнями, я дізнався, що це – повноважний представник братньої нам слов'янської держави Боснії і Герцеговини (відомої, правда, більше під аббревіатурою БіН – укр. БіХ, бо ж насправді вона таки «Херцеговина»), колишній депутат столичної міської ради, академік мистецтв **Стево Гаврилюк**.

Перше знайомство перейшло згодом у цікаве листування, результатом якого стало зрештою пропоноване нашим читачам інтерв'ю.

Отже, на перше моє запитання про свій родовід академік Стево Гаврилюк (С.Г.) розповів про себе і про державу БіХ:

С.Г. – Загалом мої прадіди оселилися на цих безплідних густо порослих колючим чагарником незайманих пасовських землях під час масових міграційних процесів в кінці XIX століття. Оскільки як Боснія, так і частина Правобережної України перебували тоді під австрійським ярмом, то чи варто дивуватися, що значний відсоток «внутрішньо переміщених осіб» становили саме знедолені галичани. Таким чином, Боснію сміливо можна назвати другою колискою нашого народу, а разом і розплідником славних козацьких традицій. Адже нині (хоч це чомусь здебільшого замовчується) саме «укро-бошняки» складають міцний трудовий кістяк як у сусідніх діаспорах (Хорватія, Швейцарія, Воєводина), так і за океаном (Канада, Австралія, Нова Зеландія).

А взагалі на сьогоднішній день наші співвітчизники мешкають тут переважно на правому березі Сави, зокрема у столичному муніципалітеті, Прняворі (котрий, до речі, часто-густо навіть іменується «обійстям тутешнього українства»), Градищі, Приєдорі та Лакташі. За попереднім, тобто довоєнним ще переписом населення (*Річ у тім, що під час останнього, проведеного у 2013 році, пункт про національне самовизначення було вилучено з анкети.* – **Прим. автора**), приблизна кількість місцевих русинів та українців сягнула майже 5-тисячної позначки. Проте наразі їх, на жаль, лишилося вже у півтора-два рази менше. І не лише через війни: справа в тому, що сучасній

Стево Гаврилюк
академік
мистецтв,
очільник
української
діаспори
в Боснії
і Херцеговині

молоді не з руки надто хизуватися своїм східнослов'янським родоводом, оскільки це суттєво звужує перспективи нормального їхнього працевлаштування і подальшої самостійної адаптації в дорослому житті. Зокрема, вибори у державний Парламент відбуваються лише за сталою квотою трьох конституційних народностей: сербів, хорватів і бошняків. Що ж до нацменшин, то вони утворюють окремий дорадчий орган із надзвичайно слабкими, тобто примарними по суті повноваженнями.

С.К. – Ясно... А тепер зупиніться, будь ласка, на тих пам'ятних культурно-мистецьких подіях, що розгорталися тут безпосередньо вже на Ваших очах (чи, можливо, й за Вашою власною участю).

С.Г. – Що ж, із превеликою охотою! Своєрідними «піонерами» в цій благородній справі слід, гадаю, вважати відчайдушних селян з Лішні, які ще десь у середині 1950 років самотужки (себто без попереднього дозволу тодішньої влади) створили просвітницьке товариство ім. Богдана Лепкого. Крім того, завдяки зусиллям учительки **Слави Біленької** (яка емігрувала сюди зі Львова зразу після другої світової) було розроблено першу українську абетку. Тож ось уже більш як півстоліття учні початкових класів з Баня-Луки, Прнявору, Трнополя та Лішні вчать читати й писати рідною мовою саме за видруківаним нами повоєнним букварем (але, щоправда, лише факультативно, бо до обов'язкової шкільної програми цей предмет, на жаль, не входить).

Що ж до світських маніфестацій і поминальних заходів, то тут беззаперечно найактуальнішими для нас вважаються: День соборності (22 січня); Шевченкові дні

(9–10 березня); День пам'яті жертв Чорнобильської аварії (26 квітня); День незалежності України (24 серпня); День пам'яті жертв Голодомору (остання субота листопада).

Спинюся тепер бодай побіжно на деяких знаменних круглих датах.

Від 17-го до 19-го серпня 1990 року у Прняворі відбулися загальнодержавні урочистості з нагоди столітнього ювілею переселення українців і русинів на Балкани. Це масове святкове дійство ніби зайвий раз підтвердило, що саме мелодійна пісенна спадщина, танці та обряди, ставши своєрідним осердям духовного єднання, не тільки дали нам змогу вижити у складних умовах, але й ближче поріднили з навколишніми народами. А в 2008-му році, тобто вже по війні (й за участі, до речі, самого начальника муніципалітету *Дарка Томаша*) в сусідній Лішні було відкрито ювілейний пам'ятний барельєф на фасаді заснованої ще нашими пращурами старенької дерев'яної читальні, в якій і досі, між іншим, проводяться цікаві літературні вечори, а інколи організуються й концерти популярних столичних виконавців.

Що ж стосується моєї особистої участі, то ще за часів союзної Югославії мені поталанило зрежисувати на великій сцені понад 50 українських танців та декілька п'єс (серед них, зокрема, й легендарне «Сватання на Гончарівці», яке взагалі сприймалося тоді глядацькою публікою як своєрідна візитівка наших звичаїв і фольклору). А вже пізніше, в період державної незалежності, мною майже кожного липня організувалися мистецькі фестивалі народної творчості «Червона калина» в Дев'ятині (усього ж їх відбулося шістнадцять). Не кажучи вже про насичену депутатську діяльність у столичній міськраді...

Але ж невблаганний вік бере своє, тому останнім часом доводиться все більше покладатися на завзяття й ентузіазм молодших поколінь. До речі, користуючись нагодою, відзначу в першу чергу серед них воістину невтомного громадського координатора й активіста *Мирослава Бобріка* (Баня-Лука) та кількох його колег із нижчих провінційних осередків: *Галю Ступ'як* та *Василя Тимкова* (Лішня), *Григора Овода* (Прнявор), *Штефана Стахника* (Трнополя)

Греко-католицька церква у с. Лішня,
Боснія і Херцеговина

т а

ін.

Стево Гаврилюк, президент
Ради національних меншин Весна Вукович,
омбудсмен Боснії і Херцеговини Любинко Митрович

С.К. – А з якою місцевою "родзинкою" справляються у Ваших краях різдвяні чи великодні свята?

С.Г. – Опинившись на цих малознайомих тернистих землях, українці заклали тут не тільки підвалини власної віри, писемності й мови, але й постаралися зберегти хоча б дещо із прадавніх звичаїв. Зокрема, найбільш яскраво й видовишно в нас святкується (в різних парокіях* по-своєму, звичайно ж!) православне та греко-католицьке Різдво – з кумедними щедрівками й колядками, строкато вирядженими вертепами, ну й також, ясна річ, традиційним новорічним святом.

Відповідно, теплу весняну Паску зустрічаємо напрочуд веселими і дзвінкоголосими гаївками**. Що ж до старовинних купальських обрядів, то вони тут не надто в пошані. Тому, як правило, лише поночі наші безтурботні, грайливі молодята тихесенько, бува, собі розважаються, жбурляючи сплетені ними віночки в ріку з вельми, одначе ж таки, доленосною назвою – Укріна.

С.К. – Добродію Стево, а чи підтримуєте Ви які-небудь творчі стосунки з Товариством дружби «БіХ – Україна» (або ж, можливо навіть, з вищим уповноваженим дипперсоналом, розквартированим, як відомо, у сусідній Хорватії)?

С.Г. – Ой, це товариство сяк-так існувало лише десь до середини «нульових» років, коли офіційним його головою значився *Слободан Наградич*, а в якості секретаря весь чорновий підготовчий обсяг роботи виконував наш побратим *Іван Фігурик*. Нині ж про нього – ані чутки, ані згадки. Зате натомість майже по сусідству відкрилося Почесне консульство України, з очільником якого *Мірко Цветиновичем* ми якраз намагаємося підтримувати тісний зв'язок. А от уже з послами, як це не дивно прозвучить, нормальної корисної співпраці в нас чомусь так і не склалося. Приємний виняток становив тут хіба що найперший з них – *А. Шостака*, який під час своєї каденції (1995–2001) хоч трохи проявляв увагу до умов життя і поточних проблем рідної діаспори.

* Парокія – церковний прихід, адміністративно-територіальна одиниця в деяких країнах.

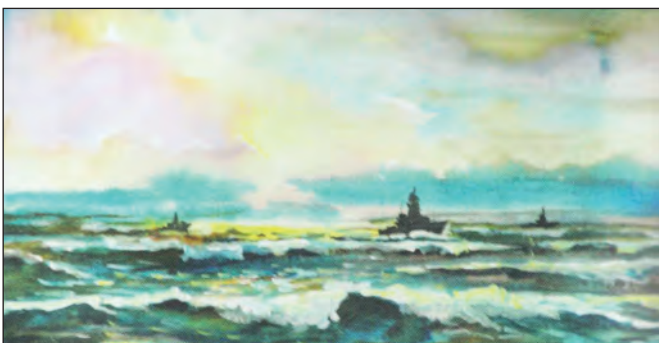
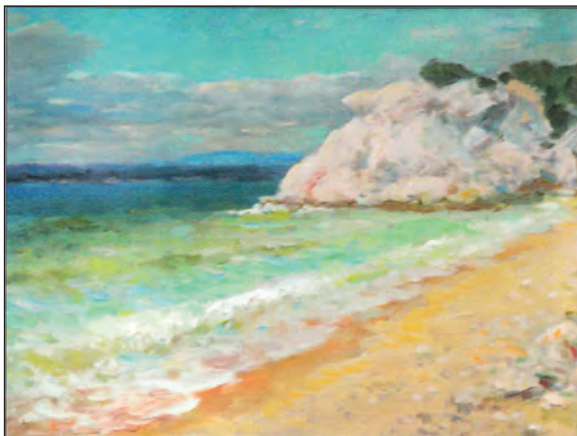
** Гаївка – назва старовинних слов'янських обрядових пісень, пов'язаних з початком весни і наближенням весняних польових робіт.

Архівні світлини з відкриття персональної виставки заслуженого художника України А. Радзіховського (праворуч). Виступає останній міністр іноземних справ Югославії п. Івиця Трнокоп, поруч - колишній директор Національного художнього музею України Ірина Горбачова

А.П. Радзіховський, Д.В. Павличко і видатний югославський історик і політичний діяч Маріо Миколич

А.П. Радзіховський. Адріатичне узбережжя в околицях м. Неум

Тож саме завдяки дбайливості Анатолія Миколайовича, декільком місцевим активістам вдалося відвідати в Загребі персональну виставку заслуженого художника України **А. Радзіховського**, привізши звідтіля ще й по іменному подарунковому буклету. Проте, як було вже зазначено, кожен з наступних його послідовників дедалі більше, на жаль, відсторонювався від наших практичних реалій, уникаючи при цьому навіть коротких суто ділових контактів чи хоча б телефонного обміну думками.

...І все ж таки ми, як бачите, занадто не сумуємо й не бідкаємося на гірку долю. Адже чи не в кожному русинському та українському осередках успішно діють свої культурно-просвітні заклади, що опікуються організацією змістовного дозвілля й, зокрема, проведенням різноманітних мистецьких, пізнавальних та літературно-краєзнавчих програм. А значить, козацькому роду таки й справді нема переводу! ■

Бесіду провів та матеріал підготував
Сергій Красюк, журналіст,
м. Київ

СЕЛЯНСТВО — ОПОРА НАШОЇ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ Й ДУХОВНОСТІ!

Якби хтось запитав: «Відколи з'явилися українці на Балканах?», то стисло можна відповісти так: зразу ж після берлінського конгресу 1(13) червня – 1(13) липня 1878 року. Саме в 1878 році Галичина з містом Львовом стає частиною Австро-Угорської імперії, до якої вже тоді належала Боснія. Безземелля та голод, ніби батоном, погнали наших людей у пошуках бодай якогось шматка хліба. Отож протягом 1890–1914 рр. у Боснії, як гриби після дощу, виростають суцільно українські села Дев'ятина, Козарці, Кам'яниця, Дубова, Лішня та ін., а водночас українізується й тутешнє містечко Прнявор.

Але обіцяного раю переселенці так і не знайшли. Зокрема, довколишні ліси треба було ще довго й нудно викорчувувати, аби зрештою дістатися до жаданої землі-годувальниці. Й це, завважте, попри те, що на початку ХХ століття в Боснії вже налічувалося аж 18 тисяч наших співвітчизників. А в 1907 році в с. Насебіна Лішня (де переважно осіли потомствени хлібороби й будівельники з Бучацького повіту та Рогатинщини) починає діяти перша на Балканах українська читальня.

Та однак далеко не все сталося насправді, як гадалося: тільки-но пережили Першу світову війну, як наші краї охопила тяжка економічна скрута, крім того (що найгірше) розпочалися запеклі суперечки між місцевими греко-католиками і їхніми православними сусідами, що стихомирилися аж під час правління **Йосипа Броз Тито**.

Доречно процитувати тут воістину пророчі рядки Кобзаря:

**Болить серце, як згадаєш:
Старих слов'ян діти
Впились кров'ю. А хто винен?
Ксьондзи, езуїти.**

Василь Тимків відкриває святкові урочистості в с. Лішня

Православні віряни концентрувалися переважно в Насебіній Лішні та Хрвачанах, де й досі, між іншим, ще стоїть потужний білокам'яний храм, збудований ще *о. Василем Стрільчиком*; натомість лішнянська дерев'яна церква завалилася ще при комуняках і відновленню вже не підлягає). Відтак через цю релігійну ворожнечу, численні господарчі труднощі і локальні братовбивчі війни (це попри дві світові, коли тутешня боездатна молодь масово й самовіддано боролася в лавах УПА за свободу рідної батьківщини) загальна кількість нашого люду з року в рік невпинно, на жаль, зменшується. Зокрема, чимало боснійських українців перебралося на Новий континент. Попри все, незважаючи на всі ці життєві негаразди, восени 1990 року ми піднесено й урочисто відсвяткували свій столітній ювілей історичного переселення на Балкани.

... Та незабаром сюди вчергове нагрянуло лихо: розпочалася кровопролитна громадянська війна. І знов сльози й горе оповили материнські серця серпанком вічної жалоби, адже багатьох наших земляків було примусово підставлено під сліпі ворожі кулі в якості «гарматного м'яса». А ще тодішній маріонетковий уряд вніс усі українські обійстя до тимчасового військового спецреєстру з метою турнути нас звідти напризволяще (для задоволення «*гострих житлових потреб титульної нації*»). Тож, аби хоч якось запобігти цьому, селяни вимушені були продавати за безцінь свої хати і тікати чимдуж у Західну Європу.

Етнографічний ансамбль "Червона калина" із с. Лішня.
Обабіч від юних фольклористів стоять
Василь Тимків та Галя Ступ'як

До речі, працюючи тоді якраз гастарбайтером на будівництві заводу «Кока-Кола» (розташований у с. Велика Димерка Броварського р-ну на Київщині – **Прим. ред.**), я двічі у студійному прямому радіоефірі на Хрещатику, 26 звертався із закликом до міжнародного співтовариства негайно втрутитися в цю загрозливу щодо нацменшин ситуацію, аби запобігти гуманітарній катастрофі. Та де там, адже не дарма ж кажуть: «*як пани б'ються – то в холопів чуби тріщать!*»!..

Василь Тимків (другий ліворуч) і Стево Гаврилюк (у центрі)
з активістами української діаспори Боснії і Херцеговини
(місце зустрічі - с. Насебіна-Лішня)

Отже, загалом у моєму рідному селі вціліло від воєнного лихоліття і подальших еміграційних процесів тільки біля 80-и українських сімей. Але нам є й чим похвалитися. Наразі на сталій основі діє Лішнянська просвітня школа, де вчителька *Галя Ступ'як*, котра приїхала сюди з Дрогобича незадовго до громадянської війни, прищеплює малечі відповідні мовні навички плюс деякі загальні відомості стосовно прадавніх українських народних звичаїв та культури. А ще спільними зусиллями зводимо на центральному майдані власний «Український дім» (на зразок побаченого мною на Хрещатику).

Тобто здорового ентузіазму й кваліфікованої робочої сили в моїх односельців вочевидь не бракує. Хоча через пануючу в БіХ економічну скруту багацько нашої молоді в пошуках роботи вимушені переселятися у навколишні міста, досить швидко забуваючи при цьому про свої духовні витоки й коріння.

Що ж до зовнішньої підтримки, то поки що жоден український уряд так і не виявив зацікавленості хоча б трохи допомогти своїм історичним нащадкам. Та все ж нам і самим цілком під силу, не жебраючи попід тином і не скиглячи на п'єцу (на печі – **Прим. ред.**), досягати, якщо треба, поставлених завдань! ■

Василь Тимків
голова культурно-просвітньої
спілки українців «Червона калина»,
с. Насебіна Лішня,
Боснія і Херцеговина